

แนวความคิดเรื่อง “ราษฎร” ของปรีดี พนมยงค์*

ทวีป มหาสิงห์ **

บทคัดย่อ

ปรีดี พนมยงค์เลือกใช้คำว่า “ราษฎร” ซึ่งหมายถึง “พลเมืองสยามส่วนมาก ที่อยู่ใต้อำนาจการปกครอง” (แม้จะมีคำเรียกอื่น ๆ เช่น ประชาชน พลเมือง เป็นต้น) มาเป็นหลักเพื่อใช้ในการอภิวัฒน์สยาม โดยที่ปรีดีได้ให้ความหมายของคำว่า “ราษฎร” ใหม่ด้วยการกลับไปอธิบายถึงลักษณะของมนุษย์ว่าเป็นคนดี แต่ถูกปัจจัยภายนอกทำให้กลายเป็นคนไม่ดี หากมนุษย์อยู่ในสภาวะที่เอื้อต่อการทำดีหรือได้รับการอบรมแก้ไขแล้ว มนุษย์ย่อมจะกลับมาเป็นคนดีได้ การที่ลักษณะของมนุษย์เป็นคนดีและมีเหตุผลดังกล่าวได้นำมาซึ่งคุณสมบัติแบบใหม่ตามหลักของสิทธิมนุษยชนคือ ความเป็นอิสระ ความเสมอภาคและภราดรภาพ คุณสมบัติดังกล่าวนี้ได้กลายมาเป็นรากฐานของมนุษย์ในฐานะของการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นแกนกลางของรูปแบบการปกครองแบบใหม่ ดังนั้นปรีดีจึงเลือกใช้คำว่า “ราษฎร” ในความหมายแบบใหม่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างระบอบการปกครองแบบใหม่ที่ราษฎรเป็นเจ้าของอำนาจออย่างแท้จริงขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่าการเลือกใช้คำว่า “ราษฎร” ของปรีดียังมีลักษณะเป็นเครื่องมือที่ใช้ต่อสู้ทางการเมืองแฝงอยู่ด้วย

คำสำคัญ : ราษฎร, ลักษณะของมนุษย์, หลักสิทธิของมนุษย์ชน, อำนาจอธิปไตย, เครื่องมือทางการเมือง

* บทความนี้เรียบเรียงจากเนื้อหาบางส่วนของวิทยานิพนธ์ที่กำลังศึกษาเรื่อง “ความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ในการอภิวัฒน์สยาม” สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยได้รับทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์จากกองทุนนเรศวร เศรษฐาธร ประจำปีการศึกษา 2554

** นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
taweepasia@hotmail.com

ABSTRACT

Pridi Banomyong uses the word "Ratsadorn" (people), which means "Siamese citizens under the government" (there are others word such as prachachon, ponlamoerng) as a core word for Siamese revolution. His new meaning of the word "Ratsadorn" pictures human nature as good even though external factors make a person bad. If a man has a good environment, it will be conducive to good. That man is naturally good and reasonable in accordance with the new principles of human rights - Liberty, Equality and Fraternity. These characteristics have created a new human that is the core of a new government. So Pridi uses the term "Ratsadorn" in the new regime with the objective of creating a new people power. In addition, he uses this term significantly as a tool of political struggle.

Keywords : Ratsadorn (people), Human nature, Principles of human rights, Sovereignty, Political tool.

บทนำ

ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยปรีดี พนมยงค์เป็นที่รู้จักกันในฐานะของหนึ่งในสมาชิกคณะราษฎรที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 โดยถูกยกให้เป็นหัวหน้าผู้ก่อการสายพลเรือนและเป็นบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลทั้งทางด้านความคิดและการปฏิบัติงานถูกยกย่องให้เป็น "มันสมอง" ของคณะราษฎรเพราะเป็นผู้ร่างหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม(ชั่วคราว) 2475 และมีส่วนร่วมในการจัดทำรัฐธรรมนูญในฉบับต่อมา รวมถึงเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในขณะนั้นจนทำให้ปรีดีได้รับข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์และต้องออกนอกประเทศในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ภายหลังจากที่ปรีดีพ้นข้อกล่าวหาแล้วได้กลับเข้ามารับตำแหน่งรัฐมนตรีในกระทรวงสำคัญคือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงการคลัง ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484) ได้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ 8 และเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยในนาม "รูป" ภายหลังสงครามสงบ (พ.ศ. 2488) ได้รับยกย่องไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และในปี พ.ศ. 2489 ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก่อนที่จะถูกจำกัดบทบาททางการเมืองภายหลังการสวรรคตของรัชกาลที่ 8 และถูกตัดขาดจากอำนาจทางการเมืองจากการทำรัฐประหารในพ.ศ. 2490 ทำให้ต้องเดินทางออกนอกประเทศจนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมที่บ้านพักชนกรุงปารีสในปี พ.ศ. 2526

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะกล่าวถึงแนวความคิดในเรื่อง "ราษฎร" ของปรีดี พนมยงค์ว่ามีลักษณะอย่างไร และแนวความคิดดังกล่าวมีความสำคัญในช่วงเวลาของการอภิวัฒน์¹ สยามอย่างไร โดยในที่นี้ได้จัดวางแนวความคิดดังกล่าวไว้ในลักษณะของความคิดทางการเมืองไทยสมัยใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นความคิดเห็นหรือจินตนาการทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของรอยต่อทางการเมืองไทยระหว่างยุคเก่าและยุคใหม่ โดยทั่วไปแล้วตัวความคิดนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุคสมัยเนื่องจากตัวความคิดจะมีปฏิสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ๆ อยู่เสมอ และขณะเดียวกันตัวความคิดก็อาจมีส่วนที่ทำให้สังคมนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ด้วยเช่นกัน ในที่นี้จึง

¹ คำว่า "อภิวัฒน์" นี้ปรีดีได้นำมาใช้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แล้ว โดยแปลมาจากคำว่า "เรฟโวลูชัน (Revolution)" ในภาษาอังกฤษ คำว่า อภิวัฒน์ ประกอบด้วยคำว่า "อภิ" แปลว่า ยิ่ง วิเศษ เหนือ กับคำว่า "วัฒน์" แปลว่า ความเจริญ ความงอกงาม ดังนั้น เมื่อรวมกันแล้วจึงหมายความว่า ความเจริญงอกงามอย่างยิ่ง หรือวิเศษอย่างยิ่ง ในความเป็นมาของของศัพท์ไทย "ปฏิวัติ, รัฐประหาร, วิวัฒน์, อภิวัฒน์", (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์ แมคคาฟาง, 2553) น. 53 - 73

เลือกที่จะพิจารณาแนวความคิดดังกล่าวด้วยแนวทางการศึกษาแบบประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of Political Thought) กล่าวคือเลือกพิจารณาถึงบริบทของการใช้คำในยุคสมัยนั้นเข้ามาประกอบกับตัวแนวความคิดดังกล่าวด้วยเพื่อช่วยให้เข้าใจถึงความหมายของความคิดที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ๆ ดังนั้นเนื้อหาในส่วนแรกของบทความนี้จะได้กล่าวถึงการใช้คำว่า "ราษฎร" ที่ปรากฏในสังคมช่วงก่อนการปฏิวัติสยาม ส่วนต่อมาจะพิจารณาถึงตัวแนวคิดในเรื่อง "ราษฎร" ของปรีดีว่ามีลักษณะอย่างไร โดยเริ่มต้นจากการกลับไปพิจารณาถึงสมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะของมนุษย์ จากนั้นจึงจะพิจารณาต่อไปว่ามนุษย์ในสังคมการเมืองแบบใหม่ในทศวรรษของปรีดีนั้นควรจะมีคุณสมบัติอะไรบ้าง และส่วนสุดท้ายจะพิจารณาถึงลักษณะของแนวความคิดเรื่อง "ราษฎร" ของปรีดีว่ามีลักษณะอย่างไร และมีความสำคัญต่อช่วงเวลาของการปฏิวัติสยามอย่างไร

มุมมองของรัฐบาลสยามต่อคำว่า "ราษฎร"

ก่อนทศวรรษ 2470 คำเรียกที่ใช้เรียกคนที่อยู่อาศัยในประเทศสยามนั้นประกอบด้วยคำหลายคำ ดังเช่น "ราษฎร พลเมือง ประชาชน คนในบังคับ ไพรและทาส" คำเหล่านี้เป็นคำที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณและถูกนำมาใช้ด้วยการให้ความหมายของคำเหล่านี้แตกต่างกันไป แต่บางคำก็มีความหมายที่ใกล้เคียงกันจนสามารถนำมาใช้สลับกันได้ ดังเช่น คำว่า "ไพร่" หมายถึงกลุ่มคนที่เป็นกำลังพลใช้แรงงานภายในรัฐ บางครั้งหมายถึงคนในรัฐด้วย คำว่า "คนในบังคับ" หมายถึงคนที่อยู่ภายใต้สังกัดของรัฐใดรัฐหนึ่ง ขณะที่คำว่า "ทาส" หมายถึงคนที่อยู่ในกลุ่มระดับล่างของสังคม เป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานและใช้เป็นทรัพย์สินในการซื้อขายได้ ส่วนคำที่ถูกใช้มากที่สุดนั้นคือคำว่า "ราษฎร" ซึ่งหมายถึงสามัญชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในรัฐ ดังพบในประกาศของทางราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น

"จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตีพิมพ์ประกาศแก่ข้าทูลละอองธุรีพระบาท และราษฎรให้รู้ทั่วกันว่าอย่าให้เชื่อเรื่องราวเล่านี้เป็นความไม่จริง ผู้ใดได้เรื่องราวอย่างนี้ไว้แล้ว ถ้าอยู่ในแขวงกรุงเทพมหานครก็ให้เอาเรื่องราวอย่างนั้นมาส่งแก่กรมพระนครบาล ถ้าอยู่แขวงหัวเมืองใด ๆ ก็ให้เอาเรื่องราวนั้น ๆ อย่าให้ราษฎรทั้งปวงตกใจจนวายไปต่าง ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งเลย (ประกาศแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องอย่าให้เชื่อผีที่เล่าปากกันต่าง ๆ เล่มที่ 1 แผ่นที่ 3 หน้า 20)"

หรือในจดหมายข่าวที่มีการทับศัพท์หรือแปลมาจากภาษาต่างประเทศ เช่น

"ณ วันที่ ๑๙ เดือนมาฆปาริณิคมนต์ได้ประชุมใหญ่ จะปรึกษาในการแผ่นดินเมื่อประชุมแล้ว พวกลอร์ด (ขุนนาง) ชุมชุมในที่สำหรับลอร์ดพวกกอมมอนส์ (ราษฎร) ประชุมในที่สำหรับกอมมอนส์แลท่านลอร์ด ชานเซลลอร์ดได้เรียกพวกกอมมอนส์ เข้ามาในที่ประชุมพวกลอร์ด (ขุนนาง) ฟังท่านอ่านพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระนางเจ้ากวินในพระราชหัตถเลขานั้นมีความว่า เราถึงท่านลอร์ดแยเลนตลิเมนต์ท่านผู้ดีด้วยมินิสเตอร์เสนาบดีของเราได้ทูลลาออกจากราชการ เราต้องตั้งผู้อื่นขึ้นแทน (ชาวต่างประเทศไม่เกี่ยวข้องกับราชการแต่ผู้เรียบเรียงไว้เพื่อให้รู้ชาวต่างประเทศ เล่มที่ ๑ แผ่นที่ ๑ หน้า ๘) "

อย่างไรก็ตามบางครั้งคำว่า "ราษฎร" ก็มีการใช้สลับกับคำอื่น ๆ ซึ่งดูเหมือนถูกทำให้มีความหมายคล้ายกันจนบางครั้งถูกนำมาใช้สลับกันไปมาได้ดังคำว่า "ประชาชน" เช่น

"แลความเจริญของอาณาประชาราษฎรทั้งในการที่ชักจูงน้ำใจให้มีความจงรักภักดีเป็นอันหนึ่งอันเดียวแลความพอใจของประชาชนในความปกครองของเราเหล่านี้ เป็นสิ่งสำคัญที่จะให้กรุงสยามมั่นคงถาวรสืบไป (พระราชดำรัส เล่ม 5 แผ่น 27 หน้า 225)"

หรือคำว่า "พลเมือง" ซึ่งหมายถึงประชากรที่อยู่ในรัฐมีลักษณะบ่งบอกถึงจำนวนและรวมถึงการเป็นผู้ที่มีหน้าที่ต่อรัฐนั้นด้วย บางครั้งมีการใช้ผสมผสานกับคำว่าราษฎรหรือประชาชน เช่น

"แลพระราชดำรัสว่า "การที่ทรงตั้งเจ้าอุปราชให้เป็นจ้านครลำปางนี้เพราะวงพระราชหฤทัยว่าจะจัดการบ้านเมืองได้เรียบร้อยดี แลทรงพระราชดำริเห็นว่าเป็นผู้มีความจงรักภักดีแลซื่อสัตย์ต่อกรุงเทพแลคงจะทะนุบำรุงราษฎรไพร่บ้านพลเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ขอให้กลับไปรักษาบ้านเมืองเป็นสุขสวัสดิ์เถิด" (การตั้งเจ้าประเทศราช เล่ม 9 แผ่นที่ 4 หน้า 389)"

อย่างไรก็ตามในยุคสมัยนั้นคำเหล่านี้ได้ถูกใช้เพื่อเรียกคนในฐานะของผู้ที่ถูกปกครองโดยมีหน้าที่ต่อรัฐนั่นเอง ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2470 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อสังคมสยามเริ่มก้าวเข้าสู่โลกทางการเมืองแบบใหม่ คำว่า "ไพร่" และ "ทาส" ไม่ได้รับการนิยมใช้อย่างเป็นทางการอย่างเช่น ในภาษากฎหมายอีกต่อไป คำว่าชาวบ้านก็เป็นคำกลาง ๆ ที่ไม่มีความหมายความรู้สึกผูกพันเท่าใดนัก คำที่ถูกใช้ในช่วงนั้น

ปรากฏให้เห็นชัดอยู่สามคำ คือ พลเมือง ราษฎร และประชาชน คำว่า “พลเมือง” นั้น ดูจะบ่งบอกการมีสำนึกทางการเมืองแบบไม่มีการแบ่งแยกฐานะทางสังคม และเน้นความสามัคคีเป็นหลักเพราะทุกคนล้วนแต่เป็นพลเมืองทั้งสิ้น ความแตกต่างกันเป็นเรื่องของการมีหน้าที่การงานแตกต่างกัน ส่วนคำว่า “ราษฎร” ปรากฏว่ามีการใช้โดยสามัญชนผู้มีความคิดอ่านอย่าง เทียนวรรณ ในสมัยก่อนหน้านั้นและในเวลาต่อมาซึ่งมีการถกเถียงทางความคิดกันอย่างแพร่หลายใน พ.ศ. 2471 มีหนังสือพิมพ์รายวันชื่อ “ราษฎร” โดยนายใช้ บัวบูรณ์เป็นเจ้าของและได้ลงพิมพ์บทความหลายบทความที่มีเนื้อหาสาระเน้นหนักไปทางเสนอความคิดให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง อย่างไรก็ตามคำว่าราษฎรที่ใช้กันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับจากคนระดับล่างของสังคมมีความหมายทางการเมืองเป็นคนละแบบกับคำว่าพลเมือง กล่าวคือ คำว่าราษฎรเน้นให้เห็นว่าสังคมการเมืองมีการแบ่งแยกฐานะ เช่น คนที่เป็นเจ้านายเป็นพลเมืองได้แต่เป็นราษฎรไม่ได้ และเน้นสำนึกของสิทธิมากกว่าหน้าที่ ส่วนคำว่าประชาชนนั้นมียูบ่างแล้วในช่วงทศวรรษที่ 2470 แต่กลายเป็นคำที่ให้ความรู้สึกที่เป็นกลาง ไม่มีความสำนึกทางการเมืองมากนัก²

ลักษณะของมนุษย์ในทรรศนะของปรีดี

ก่อนที่จะกล่าวถึงแนวความคิดเรื่อง “ราษฎร” ของปรีดี พนมยงค์นั้น เราจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพิจารณาถึงหลักการหรือพื้นฐานทางความคิดของปรีดีเสียก่อนว่า ปรีดีมีจุดเริ่มต้นทางความคิดต่อมนุษย์ในยุคสมัยของตนอย่างไรจนนำไปสู่การสร้างตัวตนของราษฎรในทางการเมืองขึ้นมาได้ พบว่าปรีดีนั้นไม่ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องดังกล่าวไว้โดยตรงพบแต่เพียงร่ายรอยของแนวคิดดังกล่าวจากปาฐะเรื่องปัญหาเกี่ยวกับการลงอาญาผู้กระทำความผิดกฎหมาย ณ สำนักราชการ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2471 เนื้อหาปาฐะดังกล่าวได้กล่าวถึงการที่จะป้องกันการกระทำความผิดกฎหมายนั้นจะต้องพิจารณาเสียก่อนว่าสาเหตุที่ทำให้บุคคลต้องกระทำความผิดต่อกฎหมายนั้นมาจากอะไร ซึ่งปรีดีได้แบ่งข้อสมมติฐานเหตุของการกระทำความผิดตามวิธีของลัทธิต่าง ๆ ไว้ เป็น 2 พวก คือ

“พวกที่ ๑ ค้นคว้าหาเหตุโดยพิจารณาถึงลักษณะอวัยวะ และเหตุอันเป็นส่วนบุคคลของผู้กระทำความผิด ซึ่งฝรั่งเศสเรียกลัทธินี้ว่า เอโกลองโตรปิจิก

² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “ความนึกคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของราษฎรในสมัยของการปฏิวัติ 2470” ในความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2546) น. 180 - 182

พวกที่ ๒ ค้นคว้าหาเหตุโดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของหมู่เหล่าสถานที่ฐานะความเป็นอยู่ความดำรงชีวิตของผู้กระทำผิด ซึ่งฝรั่งเศสเรียกกลัทธินี้ว่า เอโกลโซซิโอโลจิก"³

กล่าวคือพวกแรกนั้นพิจารณาเหตุของผู้กระทำความผิดจากลักษณะของตัวผู้ร้ายเองว่าการกระทำความผิดนั้นเกิดขึ้นมาจากลักษณะนิสัยส่วนตัวหรือเหตุธรรมดาในส่วนตัวของตัวผู้ร้ายเอง ดังเช่น การเป็นผู้ร้ายโดยกำเนิดเพราะมีลักษณะอวัยวะที่ส่งเสริมให้กระทำความผิดหรือมีลักษณะนิสัยที่ชอบบรรดาโลหะ จริตไม่สมประกอบ เป็นต้น ดังนั้นลักษณะอวัยวะและลักษณะนิสัยที่ติดตัวมาของผู้ร้ายจึงเป็นลักษณะสำคัญที่จะสื่อให้เราเห็นถึงเหตุของการกระทำความผิดได้ซึ่งผู้สถาปนาแนวคิดพวกแรกนี้ก็คือศาสตราจารย์ เซซาร์ ลองโบรโซ ส่วนพวกที่สองนั้นเห็นว่าความผิดที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่แวดล้อมผู้กระทำความผิดซึ่งอาจเป็นไปโดยฐานทางศีลธรรมและฐานในทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะฐานในทางเศรษฐกิจนี้เองที่ปรีดีได้ขยายความต่อไปก็คือความขาดแคลนในสิ่งที่จำเป็นสำหรับความเป็นอยู่ เช่น การขาดอาหาร สถานที่อยู่ เครื่องอุปโภคต่าง ๆ หรือนัยหนึ่งที่เราเรียกกันว่า "ความจน"⁴ โดยที่ความจนอาจเกิดขึ้นจากการสภาพธรรมดา เช่น จากการอยู่อาศัยในภูมิอากาศไม่เหมาะสม หรือจากการกระทำของตัวบุคคลเอง เช่น ความเกียจคร้าน ความสุรุ่ยสุร่าย ส่วนความจนอีกชนิดหนึ่งนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลอื่น เช่น ขาวนาที่ทำการเพาะปลูกได้ข้าวดี แต่ถูกพวกซึ่งเรียกว่าเจ้าทุ่งกตราคาให้ต่ำลง เป็นต้น นักปราชญ์ในทางวิทยาศาสตร์ที่ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับพวกหลังนี้ เช่น ท่านดาร์โตะ และท่านกาโรฟาโร

จากสาเหตุของการกระทำความผิดทั้ง 2 พวกดังกล่าวนี้ ปรีดีมีความเห็นว่า "เราจะลงความเห็นถือเอาลัทธิอันใดอันหนึ่งแต่ลำพังนั้นไม่ได้เพราะต่างลัทธิก็มีเหตุที่แท้จริง และก็ย่อมมีข้อยกเว้นด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เช่นกับลัทธิที่กล่าวว่าความผิดนั้นย่อมเกิดขึ้นจากนิสัยสันดานอันเป็นส่วนตัวบุคคลของผู้ร้าย ความเห็นนี้อาจเป็นจริงเพราะอาจมีผู้ร้ายโดยกำเนิด แต่ก็อาจมีได้เหมือนกันที่มนุษย์บางคนมีนิสัยดี แต่ความจำเป็นทาง

³ เรื่องเดียวกัน, น. 23

⁵ ปรีดี พนมยงค์, "ปาฐะเรื่องปัญหาเกี่ยวกับการลงอาญาผู้กระทำความผิดกฎหมาย" ในประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) น. 23

เศรษฐกิจหรือความอบรมในทางศีลธรรมยังไม่เพียงพอ จึงกระทำความผิดขึ้น หรือในหมุ่คนยากจนเราอาจพบผู้ที่ประพฤติดียิ่งกว่าผู้มีทรัพย์เสียอีก”⁵

แม้ปรีดีจะมีการแบ่งแยกสาเหตุของการกระทำความผิดออกเป็น 2 พวก ดังกล่าวมาข้างต้นซึ่งหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้วจะเห็นว่าทั้ง 2 พวกนั้นมีความแตกต่างกันในแหล่งที่มาของสาเหตุของการกระทำความผิด แต่เมื่อพิจารณาลงลึกไปถึงที่มาของทั้ง 2 พวกดังกล่าวนั้นก็กลับพบว่าทั้ง 2 พวกมีความสอดคล้องกันมากกว่าที่จะมีความแตกต่างกัน กล่าวคือในทางทฤษฎีของวิชาอาชญาวิทยาแล้วทั้ง 2 พวกถูกจัดให้อยู่ในสำนักเดียวกันคือสำนักปฏิฐานนิยม (The positive school) ที่เน้นเอาความรู้ด้าน “วิทยาศาสตร์” เข้ามาช่วยในการอธิบายและวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการกระทำผิดอันเป็นผลมาจากความสำเร็จของวิชาวิทยาศาสตร์ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20⁶ เพื่อโต้แย้งกับสำนักคลาสสิกที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นที่ให้ความสนใจกับพฤติกรรมของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นโดยเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีเจตจำนงที่เสรี (Free will) มีเหตุผลและอิสระในการตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อมนุษย์กระทำความผิดจึงเน้นไปที่การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งไม่ให้กระทำผิดอีก แต่สำนักปฏิฐานนิยมกลับให้ความสำคัญไปที่ตัวอาชญากรเพื่อหาสาเหตุของพฤติกรรมของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นโดยมีความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมตนเองได้อย่างเด็ดขาดโดยเฉพาะพฤติกรรมอาชญากรรม ดังนั้นอาชญากรรมจึงเกิดจากความผิดปกติหรือความบกพร่องทางด้านร่างกายหรือจิตใจของมนุษย์ โดยการนำเอาวิธีศึกษาวิจัยแบบวิทยาศาสตร์เข้ามาศึกษาตัวอาชญากรโดยตรง พฤติกรรมอาชญากรรมของสำนักดังกล่าวจึงเกิดจากความผิดปกติที่เกี่ยวข้องกับร่างกายของมนุษย์ที่มีมาแต่กำเนิด ดังนั้นตัวอาชญากรจะมีลักษณะแตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป กล่าวคือ อาชญากรเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางชีวภาค หรือกายภาค หรือมีสิ่งผิดปกติติดตัวมาแต่กำเนิด หลังจากนั้นก็จะแสดงให้เห็นว่าความผิดปกตินั้นเป็นสาเหตุสำคัญหรือตัวกระตุ้นให้บุคคลประกอบอาชญากรรม⁷ นักทฤษฎีผู้ริเริ่มหลักการดังกล่าวคือ ซีซาร์ ลอมโบโรโซ (Cesare Lombroso) ซึ่งปรีดีได้กล่าวถึงเกี่ยวกับการพิจารณาถึงสาเหตุของการกระทำความผิดในพวกแรก

⁶ สุตสงวน สุธีสร, อาชญากรรม : ขอบเขต ความหมาย ทฤษฎี, (กรุงเทพ ฯ :มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541) น. 4

⁷ พรชัย ขันดี(พ.ต.อ.ดร.), ทฤษฎีอาชญาวิทยา : หลักการ งานวิจัย และนโยบายประยุกต์,(กรุงเทพ ฯ : สุนทรพิสัย, 2553) น. 89 - 90

สำหรับนักทฤษฎีต่อมาที่ปริดีได้กล่าวถึงในพวกที่ 2 นั้นก็คือราฟาเอล กาโรฟาโล (Raffaele Garofalo) ซึ่งกาโรฟาโลเองนั้นก็ได้ถูกจัดให้อยู่ในสำนักปฏิฐานนิยม เช่นกัน แม้ว่ากาโรฟาโลจะไม่ได้สนับสนุนแนวคิดของลอมโบรโซทั้งหมดเพราะกาโรฟาโลได้ใช้เหตุผลทางจิตวิทยาที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมเข้ามาช่วยอธิบายสาเหตุของการกระทำผิด ส่วนนักทฤษฎีคนสุดท้ายที่ปริดีได้กล่าวอ้างถึงนั่นคือ เกเบียล เดอ ตาร์ (Gabriel De Trade) ผู้เขียนหนังสือ *La criminallit? compar?e* ซึ่งนักทฤษฎีท่านนี้ได้โต้แย้งกับแนวคิดของลอมโบรโซและได้เน้นถึงสาเหตุของการกระทำผิดไปที่ปัจจัยทางสังคมโดยเฉพาะทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้คนกระทำความผิด อย่างไรก็ตามนักทฤษฎีทั้ง 3 ท่านดังกล่าวต่างก็มีจุดร่วมกัน นั่นก็คือการใช้วิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์และหันมาพิจารณาที่ตัวอาชญากรมากกว่าการมุ่งที่การกระทำความผิดหรืออาชญากรรมนั้นๆ โดยมีหลักการพื้นฐานที่ว่ากระทำความผิดของคนนั้นไม่ได้เกิดจากเจตจำนงอิสระ (Free will) แต่ได้กระทำไปเพราะมีปัจจัยบางอย่างมาเป็นตัวกำหนด (Determinism) ให้คนต้องกระทำความผิด ดังนั้นคนจึงเลือกกระทำความผิดเองไม่ได้

ดังนั้นหากจะป้องกันการกระทำความผิดจึงต้องแก้ที่ต้นเหตุและช่วยเหลืออาชญากรเหล่านั้นด้วยการอบรมสั่งสอนไม่ให้กระทำความผิดอีก ดังที่ปริดีได้กล่าวถึงวิธีการที่จะป้องกันการกระทำผิดโดยการป้องกันนิสัยสันดานของผู้ร้ายและเหตุจากภายนอก โดยปริดีได้แยกวิธีการป้องกันออกเป็นสองจำพวก คือ 1) วิธีที่จะปฏิบัติก่อนเกิดการกระทำความผิด 2) วิธีที่จะปฏิบัติเมื่อความผิดเกิดขึ้นแล้ว สำหรับวิธีแรกนั้นปริดีเสนอให้เน้นไปที่การศึกษาอบรมในทางศีลธรรมและดูแลเรื่องการเศรษฐกิจ กล่าวคือทำให้ความรู้จักในสิ่งผิดและสิ่งชอบ⁸ ส่วนทางเศรษฐกิจนั้น ปริดีมีความเห็นว่า "เหตุที่จะเกิดการกระทำความผิดซึ่งเนื่องมาจากเศรษฐกิจนั้น ก็คือ ความจน ความขาดแคลนในสิ่งที่ต้องการสำหรับความเป็นอยู่

⁸ ปริดีได้ขยายความเรื่องการศึกษาดังต่อไปนี้ว่า "ความมุ่งหมายของการศึกษาที่ดีแท้ ต้องให้เป็นไปในทางที่จะสอนให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเองและผู้อื่นด้วย เบื้องต้นควรจะสอนให้รู้จักหน้าที่ที่จะรักษาตัวและเพื่อให้ความระตัวเอง ก็จะต้องอบรมในทางที่จะไม่ให้ต้องพึ่งผู้อื่น การทำนบหนักคน คือพึ่งน้ำพักน้ำแรงของผู้อื่นด้วยอำนาจก็ดี ด้วยอุบายเล่ห์กลก็ดี ด้วยการหยิบบีบหรือด้วยการขู่ก็ดี เป็นของเลวทรามต่ำช้าที่สุด ควรสอนให้นักเรียนทุกคนรู้จักการช่างที่เป็นประโยชน์ ควรหัดมือให้ทำการได้ เหมือนอย่างหัดใจให้คิดเป็น ควรสอนให้รู้จักวัตถุที่เป็นของจริง ไม่ใช่ของเท็จ แลให้รู้จักสภาพความเป็นอยู่แห่งชีวิตที่แท้ ไม่ใช่ชีวิตเทียม เมื่อตั้งนี้ความรู้สึกเป็นอิสระภาพจะพลันเกิดขึ้นแก่ใจ อันจะเป็นหลักอย่างมั่นคงของเกียรติยศ และนิสัยใจคอที่ดี ผู้ใดรู้สึกตัวว่าเป็นอย่างนี้ผู้นั้นจำต้องมีอารมณ์เอิบเกิดขึ้นในใจเป็นธรรมดา" ใน "ปาฐะเรื่องปัญหาเกี่ยวกับกระลงอาญาผู้กระทำความผิดกฎหมาย" ในประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปริดี พนมมยงค์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) น. 27

... การบำรุงเผยแพร่วรรณกิจนั้น ก็จำต้องอาศัยชนหมู่มากและเอกชนเป็นรายบุคคล”⁹ และส่วนที่สองเมื่อเกิดความผิดขึ้นแล้วปรีดีได้เสนอให้ภายหลังจากการที่ศาลพิพากษาชี้ขาดแล้ว ผู้ร้ายก็ย่อมได้รับอาชญาตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ แต่สำหรับวิธีการที่จะปฏิบัติต่อนักโทษคือวิธีการตัดสินสัจสันดานของนักโทษให้เป็นคนดี และเลือกปรับปรุงนักโทษไปตามเหตุของการกระทำความผิด เช่น เมื่อความผิดเกิดจากความขาดแคลนไม่มีที่ทำมาหากินก็ต้องพยายามสอนอบรมให้รักในอาชีพที่ชอบ

จึงอาจตีความได้จากข้อเสนอของปรีดีผ่านทฤษฎีทางอาชญาวิทยาที่ปรีดีได้เลือกใช้นั้นได้สะท้อนถึงลักษณะของมนุษย์ในทรรศนะของปรีดีว่าคือมนุษย์ที่มีความหลากหลายทั้งคนดีและคนชั่ว ซึ่งการกระทำความผิดของมนุษย์นั้นไม่ได้มีเจตนาที่จะกระทำความผิด แต่การกระทำความผิดนั้นมาจากกลไกหรือปัจจัยภายนอกของตัวมนุษย์เอง โดยที่ปัจจัยของการกระทำความผิดนั้นไม่ได้มาจากกรรมตามความเชื่อแบบพุทธศาสนาแต่มาจากสังคมหรือกลไกอื่น ๆ ที่อยู่ภายในตัวมนุษย์ซึ่งล้วนแล้วแต่ปรับปรุงแก้ไขได้ ความคิดของปรีดีในเรื่องมนุษย์จึงไปไกลออกจากแนวคิดของพุทธศาสนาด้วยการอาศัยแนวคิดสมัยใหม่เข้ามาอธิบายว่าความผิดที่เกิดขึ้นจึงไม่ใช่การยอมรับผลที่เกิดขึ้นนั้น แต่เราสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้มันดีขึ้นมาได้ ดังเช่น หากเกิดจากปัจจัยทางสังคมแล้วก็ให้มีการแก้ไขสังคมให้เอื้อต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ขณะที่ปัจจัยมาภายในปัญหาทางร่างกายนั้นก็สามารถให้การอบรมและพัฒนาให้มนุษย์กลับมาเป็นคนดีได้ ดังนั้นจึงสามารถป้องกันไม่ให้มนุษย์กระทำความผิดดังกล่าวได้ด้วยการพัฒนาตัวมนุษย์เองจากการศึกษาหรือสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้มนุษย์สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่กระทำความผิด มากกว่าที่จะปล่อยให้มนุษย์ดำรงชีวิตไปตามนิสสัยสันดานที่ชั่วร้ายหรือปล่อยให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่อึดอัดผิดเคืองเพราะถือว่าเป็นกรรมเพียงเท่านั้น มนุษย์ในทรรศนะของปรีดีจึงเป็นมนุษย์ที่สามารถจะกระทำความผิดได้ด้วยปัจจัยที่ต่างกันแต่สามารถที่จะเรียนรู้ ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาตนเองไปจนถึงขีดสุดจนทำให้มนุษย์เกิด

⁹ ปรีดี ได้ขยายความต่อไปว่า “สำหรับชนหมู่มากนั้นเกี่ยวแก่รัฐประศาสนนโยบายของรัฐบาล ข้าพเจ้าไม่อาจเอื้อมไปพูดถึงว่าจะต้องทำอย่างไร เพราะข้าพเจ้าไม่ใช่ตัวเป็นศาสตราจารย์พิเศษ ข้าพเจ้าพูดในฐานะเอกชน เพราะฉะนั้นจึงจะกล่าวแต่การบำรุงเศรษฐกิจของเอกชนซึ่งเป็นหน้าที่อันคนสามัญอาจปฏิบัติได้เท่านั้น” ซึ่งการกล่าวดังกล่าวนี้อาจเป็นการสะท้อนถึงการระมัดระวังตนเองของปรีดีในการที่จะออกมาวิพากษ์วิจารณ์สังคมในขณะนั้นที่ยังอยู่ในยุคสมัยของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ใน“ปาฐะเรื่องปัญหาเกี่ยวกับการลงอาญาผู้กระทำความผิดกฎหมาย” ในประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) น. 25

ความรู้สึก "เป็นอิสระภาพจะพลันเกิดขึ้นแก่ใจ อันจะเป็นหลักอย่างมั่นคงของเกียรติยศ และนิสัยใจคอที่ดี ผู้ใดรู้สึกตัวว่าเป็นอย่างนี้ ผู้นั้นจำต้องมีอารมณ์อ่อนแอเกิดขึ้นในใจเป็นธรรมดา" ด้วยกลไกการศึกษาดังกล่าวก็จะช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาหน้าพักน้ำแรงผู้อื่น¹⁰ และเมื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นได้แล้วก็ย่อมจะส่งผลไปถึงมนุษย์คนอื่น ๆ และสังคมในภาพรวมได้อีกด้วย

สิทธิของมนุษย์ชนในฐานะคุณสมบัติของมนุษย์สมัยใหม่

ด้วยมโนทัศน์การมองมนุษย์ในแบบสมัยใหม่ได้นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสังคมการเมืองในแบบใหม่ขึ้นมาด้วยการหาหลักการพื้นฐานของมนุษย์ในฐานะพลเมืองที่เป็นการอธิบายถึงเรื่องของสิทธิและหน้าที่ในแบบใหม่ ขณะที่สิทธิและหน้าที่ของสังคมสยามในแบบเก่านี้มีลักษณะในแบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะแนวดิ่ง ส่วนคุณสมบัติของมนุษย์แบบใหม่นี้ได้ปรากฏในประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 หลัก 6 ประการของคณะราษฎรได้ปรากฏหลักการพื้นฐานของสิทธิและหน้าที่ของราษฎรในแบบใหม่ ดังปรากฏในในข้อที่ "๔.จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้)" และข้อที่ "๕.จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น" ต่อการทำความเข้าใจหลักการดังกล่าวเพิ่มเติมเราจะเริ่มพิจารณาจากในงานเขียนช่วงก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ปรีดีได้กล่าวถึงหลักที่เป็นคุณสมบัติของพลเมืองในรัฐสมัยใหม่สมัยใหม่ซึ่งเป็น "หลักกฎหมาย" ทัวไปและได้กลายเป็นหลักเบื้องต้นที่ติดตัวอยู่กับมนุษย์คือ "หลักสิทธิของมนุษย์ชน" ในคำอธิบายกฎหมายปกครองว่า "มนุษย์เกิดมามีสิทธิและหน้าที่ในอันที่จะดำรงชีวิต และรวบรวมกันอยู่ได้เป็นหมู่คณะ สิทธิและหน้าที่เหล่านี้ย่อมมีขึ้นจากสภาพตามธรรมชาติแห่งการเป็นมนุษย์นั่นเอง" โดยหลักสิทธิของมนุษย์ชนดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ

¹⁰ มุมมองในเรื่องของมนุษย์มีธรรมชาติที่ดีนี้แม้จะได้เกิดขึ้นมาบ้างแล้วในช่วงก่อนหน้าของปรีดี ดังเช่น ปรากฏงานของเทียนวรรณ หรือ คณะร.ศ. ๑๓๐ เป็นต้น แต่แนวคิดดังกล่าวก็ยังไม่ได้กระจายในวงกว้าง ขณะที่ในยุคสมัยของปรีดีนี้ได้เกิดการกล่าวถึงในวงกว้างมากขึ้น ดังปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ในยุคคนั้น เช่น ข้อเขียนเรื่องมนุษยภาพของศรีบูรพา เป็นต้น

๑. ความเป็นอิสระหรือเสรี (Libert?)

๒. ความเสมอภาค หรือสมภาค (Egalit?)

๓. ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันฉันพี่น้อง หรือภราดรภาพ (Fraternit?)"¹¹

โดยสิทธิและหน้าที่เหล่านี้สำหรับปรีดีแล้วก็ไม่ถือว่าเป็นสิ่งตายตัวแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและการผันแปรไปตามกฎหมายและประเพณีของแต่ละประเทศ

๑. ความเป็นอิสระ

ปรีดีได้ให้คำนิยามของ "อิสระ" ไว้ว่า "ความเป็นอิสระที่บุคคลอาจจะทำการใด ๆ ได้โดยไม่เป็นที่รบกวนละเมิดต่อบุคคลอื่น"¹² ซึ่งสามารถแยกความเป็นอิสระออกได้เป็นหลาย ๆ ส่วน เช่น ในเคหสถาน การทำมาหากิน ทรัพย์สิน การเลือกศาสนา การสมาคม การแสดงความคิดเห็น การศึกษา ร้องทุกข์ แต่สำหรับอิสระที่จะสอดคล้องกับรูปแบบการเมืองใหม่ที่ปรีดีเสนออย่างเด่นชัดนั้นคือ ความเป็นอิสระในส่วนบุคคล (หรือในร่างกาย) กล่าวคือ "มนุษย์ย่อมเป็นอิสระในตัวของตนจะกระทำการการกิริยาในส่วนที่เกี่ยวกับร่างกายได้" ซึ่งผลจากความเป็นอิสระในส่วนบุคคลดังกล่าวได้ปรากฏในกฎหมายของสยามมาบ้างแล้ว ดังเช่น

"ก. มนุษย์ย่อมเป็นไทย ทาสในประเทศสยามในเวลานี้ไม่มีแล้ว (ดูพระราชบัญญัติลักษณะทาส ร.ศ. ๑๒๔)

ข. มนุษย์จะถูกจับกุมตามความพอใจของเจ้าพนักงานไม่ได้ การจับกุมจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขและตามแบบที่กฎหมายที่ได้กำหนดไว้ (ให้ดูพระราชบัญญัติความอาญามีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕)

ค. โทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดจะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ศาลจะเลือกลงโทษตามชอบใจไม่ได้ (ให้ดูกฎหมายลักษณะอาชญามาตร ๑๒) โทษอื่น ๆ เช่น โทษเชียนทรมานต่าง ๆ ไม่มีแล้ว"¹³

¹¹ ปรีดี พนมยงค์, "คำอธิบายกฎหมายปกครอง" ในประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) น. 54

¹² เรื่องเดียวกัน, น. 54

¹³ ปรีดี พนมยงค์, "คำอธิบายกฎหมายปกครอง" ในประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) น. 55 - 56

ดังนั้นความเป็นอิสระในที่นี้จึงหมายถึงความเป็นอิสระของบุคคลที่เป็น "บุคคลธรรมดา ได้แก่มนุษย์ สัตว์เดียรัจฉานไม่เป็นบุคคล เพราะฉะนั้นเราจะทำสัญญา ขยายให้แก่ม้าไม่ได้ อนึ่งในทุกวันนี้มนุษย์ทุกคน เป็นบุคคลไม่ใช่ทรัพย์สิน เช่น ทาสใน ครั้งโบราณ"¹⁴ ซึ่งนับว่าเป็นรูปแบบของบุคคลสมัยใหม่ในลักษณะของปัจเจกบุคคลโดย ที่รัฐเองก็ต้องปฏิบัติต่อบุคคลในฐานะของผู้ที่มีความเป็นอิสระด้วย ซึ่งข้อเสนอของปรีดี เช่นนี้ก็เกิดขึ้นพร้อมกับพัฒนาการของการสร้างปัจเจกบุคคลให้เกิดขึ้นในสังคมมาเป็น ระยะเวลาหนึ่งแล้ว กล่าวคือ การให้กรรมสิทธิในทรัพย์สินจากการขยายตัวทางการค้าและ การสร้างกฎหมายสมัยใหม่ที่ถือว่าคุณธรรมเป็นปัจเจกชนที่มีเหตุและผลเป็นของตนเองและ บุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคม¹⁵ การกระทำที่ละเมิดหรือเป็นภัยต่อบุคคลจึงถือว่าเป็นการ กระทำผิดต่อสาธารณะด้วย ซึ่งแตกต่างจากกฎหมายเก่าที่ปฏิบัติต่อบุคคลบนพื้นฐาน ของฐานะตำแหน่งทางสังคม และต่อมาเมื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วความ เป็นอิสระของปรีดีนั้นก็ได้ถูกบรรจุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ฉบับ 10 ธันวาคม 2475 ในหมวดที่ 2 ว่าด้วยสิทธิหน้าที่ของชนชาวสยาม อย่างไรก็ตามเมื่อแนวคิดความเป็น อิสระของปรีดีขยายไปสู่มิติทางเศรษฐกิจแล้วก็พบว่า ในการดำเนินกิจกรรมทาง เศรษฐกิจนั้นจำเป็นต้องมีการจำกัดอิสระทางเศรษฐกิจในบางส่วนดังปรากฏในเค้า โครงการเศรษฐกิจว่า "จริงอยู่ เมื่อรัฐบาลประกอบเศรษฐกิจเสียเอง เช่นนี้ย่อมเป็นการ ตัดเสรีภาพ แต่การตัดเสรีนั้นก็เพื่อจะทำให้ราษฎรได้รับความสุขสมบูรณ์ ทั้งหมดเป็น การปฏิบัติหลักข้อ ๓ รัฐบาลไม่ได้เสรีภาพในการอื่น ๆ ราษฎรคงมีเสรีภาพในร่างกาย ในเคหสถานในการพูด ในการศึกษาอบรม ในการสมาคม เมื่อราษฎรได้มีความสุขกาย ในเศรษฐกิจนี้แล้ว ราษฎรก็ย่อมมีความสุขกาย ราษฎรจะต้องการเสรีภาพโดยไม่มีอาหาร

¹⁴ ปรีดี พนมยงค์, "คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์" ในนิติสาส์น, (กรุงเทพฯ : นิติสาส์น, 2553) น.79

¹⁵ ในเรื่องการถือสิทธิในทรัพย์สินและกฎหมายหมายสมัยใหม่ ในคำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและ พณิชย์บรรพ ๑ ของปรีดีก็ได้เขียนอธิบายไว้ในเรื่องของความสามารถของบุคคลซึ่งแยกออกได้เป็น ๒ ชนิด ๑.ความสามารถในการถือสิทธิ คือ ความสามารถในการเป็นเจ้าของสิทธิหรือในการถือสิทธิ ตามธรรมดา มนุษย์ทุกคนย่อมมีความสามารถถือสิทธิโดยไม่เลือกว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรือจะอายุอ่อนแก่ ๒.ความสามารถในการใช้สิทธิคือบุคคลสามารถมีสิทธิดังกล่าวแล้วในข้อ ๑ แต่บุคคลจะสามารถใช้สิทธิซึ่ง ตนได้มีอยู่นั้นไม่ได้ทุกคน ซึ่งได้สะท้อนถึงลักษณะของความเป็นปัจเจกบุคคลแบบสมัยใหม่ได้เป็น อย่างดี

รับประทานครั้นนั้นหรือ”¹⁶ ต่อการเน้นย้ำถึงความเป็นอิสระที่มีขอบเขตจำกัดนั้นได้ปรากฏในปฏิญญาเรื่อง “ปีล่วงมาแล้ว” บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงในคืนวันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ว่า “ในเรื่องเสรีภาพนี้ก็มีผู้เข้าใจผิดหรือแกล้งเข้าใจผิดอยู่เป็นอันมาก เสรีภาพไม่ได้หมายถึงความว่ามนุษย์จะทำอะไรได้ทุกอย่างตามความพอใจ ถ้าเช่นนั้นก็กลายเป็นอนาธิปไตย คือการไม่มีรัฐบาล เสรีภาพจึงต้องมีระเบียบ เสรีภาพต้องอยู่ในวงเขตของกฎหมายและศีลธรรม มนุษย์เรามีเสรีภาพที่จะทำอะไรได้ แต่ต้องไม่เป็นการประทุษร้ายเสียหายแก่ผู้อื่น หรือไม่ทำให้เกิดความระส่ำระสายในบ้านเมือง”¹⁷

๒. ความเสมอภาค

ความเสมอภาค (สมภาพ) ในทฤษฎีของปรีดีหมายถึง “มนุษย์เมื่อเกิดมาเป็นอิสระดังกล่าวแล้ว ก็อาจที่จะใช้ความอิสระของตนเสมอภาคกับเพื่อนมนุษย์อื่น ความเสมอภาคในที่นี้หมายถึงความเสมอภาคในกฎหมาย กล่าวคือ สิทธิและหน้าที่ในทางกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ไม่ใช่หมายความว่ามนุษย์จะต้องมีความเสมอภาคในการมีวัตถุสิ่งของ” ซึ่งความเสมอภาคในกฎหมายนี้อาจเป็นทั้งในทางสิทธิและหน้าที่หรือภาระ โดยความเสมอภาคทางกฎหมายในเรื่องสิทธิ เช่น การมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายเดียวกัน การมีสิทธิที่จะร้องให้ศาลวินิจฉัย การมีสิทธิที่จะเข้ารับราชการเช่นเดียวกัน เป็นต้น ส่วนความเสมอภาคในหน้าที่หรือในภาระในทางกฎหมาย เช่น มีหน้าที่จะต้องรับราชการทหาร การมีหน้าที่จะต้องเสียภาษีซึ่งในส่วนนี้เองที่ปรีดี

¹⁶ เดือน บุนนาค, ท่านปรีดีรัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก, (กรุงเทพฯ : สายธาร, 2552) น. 103 นอกจากนี้ในคำอธิบายเรื่องสิทธิเสรีภาพในยุคหลังนั้นปรีดีก็ยังเห็นว่า แม้ว่ามนุษย์มีเสรีภาพส่วนบุคคลตามธรรมชาติแต่จะต้องไม่ทำให้เพื่อนมนุษย์และส่วนรวมเสียหาย อันเป็นผลจากอคติของ “ปัจเจกนิยม ซึ่งถือเสรีภาพเฉพาะตัวของบุคคลเป็นใหญ่โดยไม่คำนึงถึงหน้าที่ต่อส่วนรวมของปวงชนและชาติ” รากฐานปัจเจกนิยมนี้ได้ก่อให้เกิดลัทธิการเมืองอนาธิปัตย์นิยม (Anarchism) เศรษฐกิจเสรีนิยมที่ปล่อยให้เอกชนมีอำนาจเต็มที่จนทำให้เกิดการกดขี่เบียดเบียนกัน ลัทธิลัทธิเพศนิยม (Homosexuality) ซึ่งเป็นการทำลายชาติพันธุ์แห่งชาติของตนเอง และลัทธิอุปปีซึ่งคัดค้านธรรมเนียมจริยาของปวงชน ในปรีดี พนมยงค์, “ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ” ในแนวคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2552) น. 240 - 243

¹⁷ ปรีดี พนมยงค์, “ปฏิญญาเรื่อง “สองปีทีล่วงมาแล้ว” หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงในคืนวันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗” ในแนวคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2552) น. 441

ได้ยกเอาพระราชหัตถ์เลขาของรัชกาลที่ 6 ที่ส่งไปยังเสนาบดีกระทรวงนครบาลขึ้นมาเป็นตัวอย่างว่า

"ด้วยแต่ก่อน ๆ มาการเก็บภาษีที่ดินแลโรงงาน กรมพระคลังข้างที่ยังไม่ได้เคยเสียภาษีให้กับเจ้าพนักงานสรรพากรเลย บัดนี้ฉันมาไตร่ตรองดูเห็นว่าทรัพย์สินสมบัติของฉันทั้งหลายที่เป็นส่วนตัวก็เท่ากับเป็นทรัพย์สินสมบัติของคนธรรมดาคนหนึ่ง แต่เหตุใดฉันมาเอาเปรียบแก่คนทั่วไปซึ่งดูไม่เป็นการสมควรเลย ส่วนของ ๆ ผู้อื่นจะไปเก็บเอากับเขา ของ ๆ ตัวเองจะเกี่ยวกันเอาไว้เพราะคนธรรมดาทั่วไปใครที่มีทรัพย์สินสมบัติเป็นที่ดิน โรงร้านเมื่อถึงคราวที่เจ้าพนักงานจะเก็บภาษีเขาก็ต้องเสียภาษีให้กับเจ้าพนักงานตามส่วนมากแลน้อยของทรัพย์สินสมบัติที่เขาได้อยู่ตัวฉันเองถ้านอกจากในทางราชการแล้ว ฉันก็ถืออยู่ว่าฉันเป็นคนธรรมดาคนหนึ่ง ทรัพย์สินสมบัติของฉันเองที่มีอยู่ก็นับว่าเป็นส่วนมากถ้ารัฐบาลจะแบ่งผลประโยชน์ของฉันที่ได้มาจากทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดนั้นบ้าง ฉันมีความยินดีเต็มใจที่จะเฉลี่ยให้เป็นการอุดหนุนชาติแลบ้านเมืองอย่างคนสามัญด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอให้เจ้าพระยากรมราชเก็บภาษีอากรในที่ดินแลโรงร้านซึ่งนับว่าเป็นสมบัติของส่วนตัวฉันเอง อย่างเช่นที่เคยได้เก็บมาจากคนอื่น ๆ ทั่วไปนั้น"

การยกตัวอย่างดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตว่าในเรื่องการเสียภาษีของกษัตริย์ในช่วงเวลานั้นเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าในยุคสมัยนั้นยังไม่มีความเท่าเทียมกันเกิดขึ้น แต่การยอมจ่ายภาษีของกษัตริย์จึงเป็นความสมัครใจของกษัตริย์เองมากกว่าการบังคับด้วยกฎหมาย

แม้จะมีการเรียกร้องในเรื่องความเสมอภาคมาบ้างแล้วในช่วงก่อนหน้าของปรีดี ดังเช่นคณะร.ศ. 130 แต่ก็ยังไม่มีการกล่าวถึงความเสมอภาคในเชิงลึกลงไปว่าจะเสมอภาคกันด้วยหลักการแบบใด ความเสมอภาคของปรีดีในทางการเมืองแล้วได้มุ่งเน้นไปที่ความเสมอภาคในทางกฎหมายเพราะปรีดีได้เลือกใช้ให้กฎหมายกลายเป็นแหล่งที่มาของอำนาจและความชอบธรรมแทนระบอบเก่าที่กล่าวอ้างถึงแหล่งที่มาของอำนาจคือพระมหากษัตริย์ และปรีดีก็ยังได้ขยายเรื่องความเสมอไปสู่มิติทางเศรษฐกิจดังปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีที่พูดในเรื่องของการบรรลุปาหนายทางเศรษฐกิจแล้วก็จะเกิด "ความเสมอภาคย่อมจะมีขึ้นได้ในสิทธิและหน้าที่ ซึ่งนอกจากเสมอภาคกันบนกระดาษ ยังเป็นการเสมอภาคที่จะเข้ารับราชการ แม้จะเป็นไปทางปกครองและในทางเศรษฐกิจก็ดี ราษฎรจะมีสิทธิเสมอภาคกันไม่อดตาย แต่ไม่ใช่เสมอภาคในการที่คนหนึ่ง

มีเงิน ๑๐๐ บาท จะต้องริบเอามาแบ่งกันในระหว่างคนหนึ่งร้อยคน ๆ ละ ๑ บาท" และต่อมาภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วจึงดูเหมือนว่าความพยายามของการสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นนั้นความเสมอภาคในทางกฎหมายจะเป็นรูปธรรมมากกว่าความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ ดังเช่น การออกพระราชบัญญัติยกเลิกปรับไหมตามศักดินา โดยถือว่าบุคคลทุกคนเสมอกันโดยกฎหมาย เป็นต้น

๓. ภารดรภาพ

หลักข้อสุดท้ายคือ "ความช่วยเหลือกันฉันพี่น้องหรือภารดรภาพ" ซึ่งหมายถึง "การที่มนุษย์เกิดมาเพื่ออยู่ร่วมกันตั้งกล่าวแล้ว มนุษย์จำต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในประเทศหนึ่งถ้ามนุษย์คนหนึ่งต้องรับทุกข์ เพื่อนมนุษย์อื่นก็รับทุกข์ด้วยจะเป็นโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม เหตุฉะนั้นเพียงแต่มนุษย์มีความเป็นอิสระและมีความเสมอภาคจึงยังไม่เพียงพอ คือจำต้องมีการช่วยเหลือกันฉันพี่น้องด้วย"¹⁸ ความช่วยเหลือกันนี้นอกจากกระตือรือร้นต่อบังคับด้วยกันแล้วปรีดียังขยายไปสู่รัฐและให้รัฐเป็นศูนย์กลางกระจายความช่วยเหลือไปยังเอกชนอีกทอดหนึ่งด้วย โดยได้การแยกความช่วยเหลือออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกหน้าที่ของเอกชนต่อรัฐ เช่น การเคารพต่อครอบครัว การเคารพต่อกฎหมาย การสร้างความสำเร็จของประเทศ การเสียภาษีอากรและรับราชการทหาร โดยมีหน้าที่ที่สำคัญในทางเศรษฐกิจคือการช่วยในการดำเนินการผลิต การแลกเปลี่ยน และการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นต้น ส่วนหน้าที่ของรัฐต่อเอกชน เช่น การช่วยเหลือมนุษย์ที่เจ็บป่วยและยากจน การจัดวิธีป้องกันภัยต่าง ๆ การให้การศึกษา รวมถึงการจัดหางานและการทำมาหากินให้พลเมือง ¹⁹

นอกจากนี้ปรีดีได้ขยายความถึงลักษณะหน้าที่ของรัฐที่ต้องกระทำต่อเอกชนไว้ใน "คำอธิบายกฎหมายปกครอง (ร่วมกับพระสารสาสน์ประพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔)" โดยการแบ่งรัฐเป็น 2 แบบคือ รัฐตำรวจ (Etat-Gendarme) ที่มีหน้าที่ "เพื่อป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยเท่านั้น เช่นการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในอาณาจักร การป้องกันอาณาจักร การจัดรักษารัฐสมบัติ ส่วนกิจการในทางเศรษฐกิจ และกิจการที่เกี่ยวข้องกับบำรุง หรือเพิ่มพูนความสมบูรณ์ของราษฎรนั้น จะต้องปล่อยให้เอกชน

¹⁸ ปรีดี พนมยงค์, "คำอธิบายกฎหมายปกครอง" ในประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) น. 60

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 60 - 61

ต่างคนต่างทำไปตามเรื่อง" ส่วนรัฐในอีกแบบหนึ่งคือรัฐผู้สงเคราะห์ (Etat-Providence) มีหน้าที่ "ช่วยให้ราษฎรได้มีความสุขสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจ และในทางสมาคมกิจการเศรษฐกิจบางชนิดรัฐจะต้องเข้าแทรกแซงหรือเข้าเป็นเจ้าของทำการเอง การปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำ อาจจะทำให้เกิดมีการแย่ง ผลสุดท้ายใครมีกำลังมากในทางทรัพย์สินก็จะมีชัยชนะแก่ผู้ขัดสน" ²⁰

ในเรื่องเกี่ยวกับภราดรภาพนั้นนับว่าเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น เพราะโดยพื้นฐานของสังคมการเมืองสยามแล้วไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของความเสมอหน้ากันแต่เป็นไปในลักษณะแนวตั้ง ถึงแม้ว่าจะมีการรับเอาแนวคิดเรื่องพุทธศาสนาเข้ามาในเรื่องของการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่รวมถึงการทำบุญนั้นก็ยังเป็นเรื่องของ การช่วยเหลือกันที่กำกับอยู่ในฐานะและชนชั้นมากกว่าจะเป็นการช่วยเหลือกันบนสถานภาพที่เท่ากัน ภราดรภาพของปรีดีจึงมีลักษณะที่นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกันแล้วยังขยายไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเอกชนและรัฐ หรือราษฎรและรัฐนั่นเอง ในความเห็นของปรีดีจึงเห็นว่า ทุกวันนี้เกือบจะกล่าวได้ว่าแทบทุกประเทศ รัฐได้เข้ามาเกี่ยวข้องในทางเศรษฐกิจส่วนการเกี่ยวข้องมากหรือน้อยก็สุดแล้วแต่ความนิยมของประเทศนั้น ๆ แม้แต่ในประเทศไทยก็จะเห็นได้ว่า มีโรงงานหรือเศรษฐกิจบางอย่างซึ่งรัฐบาลได้ทำเองหรือได้เข้าแทรกแซง" ²¹ ในการเน้นบทบาทความสำคัญของรัฐดังกล่าวนั้นก็เป็นที่ไปได้ว่าในช่วงทศวรรษ 2470 เป็นยุคสมัยที่เกิดกระแสของการยอมให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือเนื่องจากสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นดังได้กล่าวไปแล้วในบทก่อนหน้า และแนวคิดเรื่องภราดรภาพของปรีดีนั้นได้ขยายไปข้อสู่ข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นจากการนำเสนอเค้าโครงทางเศรษฐกิจซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

กล่าวโดยสรุปแนวคิด "สิทธิของมนุษย์ชน" ของปรีดีนี้ได้นำเอาแนวคิดสมัยใหม่ซึ่งสันนิษฐานว่าปรีดีจะได้รับอิทธิพลมาจากคำขวัญของการปฏิวัติของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789 ที่พูดถึง "เสรีภาพ (Liberte) เสมอภาค (Egalite) ภราดรภาพ (Fraternite)" ซึ่งในปี ค.ศ. 1848 ได้มีการนำคำขวัญดังกล่าวกลับมาใช้รวมถึงนายเทศมนตรีนครปารีสในขณะนั้นได้มีการเขียนคำขวัญดังกล่าวติดกำแพงเมือง จนกระทั่งสมัยสาธารณรัฐที่ 3

²⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 213

²¹ ปรีดี พนมยงค์, "คำอธิบายกฎหมายปกครอง (ร่วมกับพระสารสาส์นประพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕)" ในประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) น. 213

ที่ปรีดีได้ไปศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศสคำขวัญนี้จึงได้กลายเป็นคำขวัญอย่างเป็นทางการ รวมถึงการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกฎหมายในขณะนั้นอีกด้วย แนวคิดสิทธิของมนุษย์ชนนี้มีลักษณะเป็นหลักการที่อธิบายถึงสิทธิและหน้าที่ที่ยูนบนความสัมพันธ์แบบใหม่โดยถือเป็นหลักการที่ติดอยู่ในตัวมนุษย์ในลักษณะของการเป็นพลเมือง ซึ่งปรีดีได้เริ่มกล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวจากการเป็นหลักหนึ่งของกฎหมายจึงมีข้อสังเกตว่าปรีดีได้เลือกใช้กฎหมายสมัยใหม่มาเป็นตัวมอบอิสระและความเสมอภาคให้มากกว่าที่จะเกิดจากภายในธรรมชาติของตัวปัจเจกเอง ดังเช่น ปรัชญาแนวมนุษยนิยมแบบตะวันตกซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเพราะแนวความคิดเดิมของสยามมีอิทธิพลครอบงำจากลัทธิสมบูรณาญาสิทธิราชย์และอิทธิพลความคิดการเมืองเชิงพุทธธรรมจึงทำให้ปรีดีเลือกใช้กฎหมายเป็นตัวเชื่อมต่อของแนวคิดดังกล่าวระหว่างระบอบใหม่และระบอบเก่า²² นอกจากนี้เรายังพบว่าปรีดียังมีความพยายามที่จะขยายหลักดังกล่าวไปสู่มิติอื่น ๆ นอกจากกฎหมาย ดังเช่น เศรษฐกิจ ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วปรีดีก็พบอุปสรรคต่อการขยายหลักการดังกล่าว และสุดท้ายแล้วเป็นที่น่าสังเกตว่าแนวคิดสิทธิของมนุษย์ชนในทฤษฎีของปรีดีที่ประกอบไปด้วย "สิทธิ" และ "หน้าที่" นั้นการที่ราษฎรจะมีได้อย่างสมบูรณ์ก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับรัฐ และต้องอยู่ภายในรัฐ ดังนั้นการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของราษฎรจึงต้องอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์กับรัฐนั่นเอง

แนวความคิดเรื่อง "ราษฎร"

แนวคิดในเรื่อง "มนุษย์" แบบใหม่ในทฤษฎีของปรีดีที่มีลักษณะของปัจเจกชนจึงกลายเป็นปัจเจกชนที่อยู่ในฐานะการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและความเป็นมนุษย์ที่ไม่ได้อยู่ในสถานะแบบ "ไพร่ หรือ ทาส" แต่เป็นไท ปรีดีได้เลือกที่จะใช้คำว่า "ราษฎร" เป็นแกนกลางของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าว ปรีดีได้อธิบายความหมายของคำว่า "ราษฎร" ไว้ในข้อเขียนเรื่อง "บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย" อธิบายว่า "ราษฎร" แปลมาจากคำว่า "People" ในภาษาอังกฤษโดยหมายถึง พลเมืองสยามส่วนมากซึ่งอยู่ใต้อำนาจการปกครองสมัยนั้นเรียกตัวเองว่า "ราษฎร" เช่น นายอำเภอเกณฑ์พลเมืองทำงานโยธาภิเรียกว่ากันว่า

²² ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิมนุษยชน, (กรุงเทพ : คบไฟ, 2549) น. 198 - 199

เกณฑ์ราษฎร หรือราษฎรจำพียงกันถึงความทุกข์ยากก็พูดว่า "ราษฎรเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า" คือแสดงถึงลักษณะของพลเมืองส่วนที่ถูกปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์²³

ในบรรดางานเขียนของปรีดีนั้นแม้จะพบการใช้คำอื่น ๆ ที่มีความหมายถึงผู้ซึ่งอยู่ใต้อำนาจการปกครอง เช่นคำว่า ประชาชน ในคำอธิบายกฎหมาย²⁴ แต่สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแล้วปรีดีกลับเลือกใช้คำว่า "ราษฎร" เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ในบทความเรื่อง "คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย 24 มิถุนายน" ปรีดีได้อธิบายถึงเหตุที่เรียกชื่อคณะของผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า "คณะราษฎร"²⁵ นั้นมีที่มาจาก "ก่อนที่ผู้ที่คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองฯ หลายคนหลายกลุ่มจะได้รวมเป็นคณะเดียวกันนั้นแต่ละกลุ่มก็มีชื่อเสียงของตนเองบ้าง และยังไม่มีชื่อกลุ่มของตนบ้าง แต่เมื่อผู้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รวมเป็นคณะเดียวกันแล้ว ก็ได้ใช้ชื่อคณะเดียวกันว่า "คณะราษฎร" ตามที่ผม(ปรีดี)ได้เสนอในที่ประชุมก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีสเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2470 (ค.ศ.1927) ต่อจากนั้นมาผู้ที่เข้าร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่อยู่

²³ ปรีดี พนมยงค์, "บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย" ในแนวคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2552) หน้า 25 ส่วนคำอื่น ๆ ปรีดีก็ได้มีการให้ความหมายเอาไว้ เช่น คนในบังคับสยาม เมื่อตีความหมายอย่างกว้างแล้วก็ย่อมรวมทั้งบุคคลที่มีสัญชาติไทยและคนต่างด้าวที่อยู่ในบังคับสยาม เช่น คนจีน เป็นต้นในประเทศอื่นหลายประเทศซึ่งมีราษฎรได้มีสิทธิในทางการเมืองอย่างมากนั้นได้ถือเป็นระเบียบโดยเคร่งครัดว่า คนต่างด้าวไม่มีสิทธิในทางการเมืองของประเทศที่คนต่างด้าวเข้าไปอยู่นั้น สิทธิในทางการเมืองจะมีพึงได้แก่บุคคลที่มีสัญชาติของประเทศนั้นและจะต้องเป็นชาติเซน (บางครั้งแปลว่าพลเมือง บางครั้งแปลว่าอิสสรบุรุษ) กล่าวคือ บุคคลที่มีสัญชาติของประเทศหนึ่งอาจจะไม่เป็นชาติเซนไปทั้งหมด การไม่เป็นชาติเซนนั้นเนื่องมาจากเพศหรือถูกศาลพิพากษาให้ถอนการเป็นชาติเซน หรืออาจเป็นราษฎรในดินแดนอันเป็นเมืองขึ้น ปรีดี พนมยงค์, "คำอธิบายกฎหมายปกครอง" ในประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553) หน้า 139 - 140

²⁴ เช่นคำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ มาตรา ๑๑๓ การได้มีวัตถุประสงค์ที่เป็นการต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมายก็ดี เป็นการพันวิสัยก็ดี เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยฤทธิศีลธรรมอันดีของประชาชนก็ดี การนั้นห้ามว่าเปนโมฆะ ซึ่งปรีดีได้อธิบายในประเด็น "เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน" ถึงลักษณะว่าอย่างไรเรียกว่าความสงบ เรียบร้อยของประชาชน ใน นิติสารณ์ ปีที่ ๒ เล่มที่ ๘ หน้า 463 - 468

²⁵ ในภาษาอังกฤษเรียกคณะราษฎรว่า "People's party" คณะราษฎรนี้ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น "สมาคมคณะราษฎร" มีการรับสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นและตั้งสาขาในต่างจังหวัด และในปี พ.ศ. ได้มีการขอตั้งพรรค "คณะชาติ" ขึ้น ในโอกาสนี้รัชกาลที่ 7 จึงมีพระราชหัตถเลขาถึงรัฐบาลขอให้รับการจัดตั้ง "คณะชาติ" โดยพระองค์ทรงอ้างว่า "ประชาชนส่วนมากยังไม่เข้าใจวิธีการปกครองรัฐธรรมนูญเสียเลย เมื่อเกิดมีคณะการ

ต่างประเทศและที่อยู่ในประเทศก็ใช้ชื่อคณะว่า "คณะราษฎร" ดังที่ปรากฏตาม คำแถลงการณ์ของคณะราษฎรเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475²⁶ และเหตุที่ปรีดีได้เลือก ใช้ชื่อนี้ดังกล่าวก็มาจากความเป็นมาของศัพท์คำว่า คณะ หรือ พรรค ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า "Political Party" หรือเรียกโดยย่อว่า "Party" ซึ่งในสมัยนั้น "นักวิชาการใช้ คำไทยว่า "คณะ" เช่นแปลคำว่า "Conservative Party" ว่า "คณะคอนเซอร์เวทีฟ " แปลคำว่า "Socialist Party" ว่า "คณะโซเซียลลิสต์" และแปลคำ "Chinese Nationalist Party" หรือคำจีน ก๊กมินตั๋ง" เป็นภาษาไทยว่า "คณะชาติ" หรือ "จีนคณะชาติ" ซึ่งนิยมเรียก จีนก๊กมินตั๋งว่าจีนคณะชาติติดสืบมาจนทุกวันนี้ มิใช่เรียกว่า "พรรคชาติจีน", จีนพรรค ชาติ"" ฝ่ายองค์กรหรือสมาคมทางการเมืองที่ประกอบขึ้นเมื่อ ร.ศ.๑๓๐ เพื่อล้มระบอบสม บูรณาในประเทไทยก็ได้ใช้คำว่า "คณะ" เรียกองค์กรการเมืองหรือสมาคมการเมืองนั้น ว่า "คณะ ร.ศ. 130"²⁷ ส่วนเหตุที่ใช้คำว่า "ราษฎร" ก็นั้นเพราะ "ผู้ก่อการทุกคนเป็น ราษฎรไทยแท้จริง และสมาชิกของคณะราษฎรทั้งหลายยอมอุทิศตนและความ เหนื่อยยากเพื่อราษฎรให้บรรลุถึงซึ่งประชาธิปไตย²⁸ ดังที่นักประชาธิปไตยส่วนมาก ย่อมทราบว่ประธานาธิบดีลินคอล์นได้สรุปคำว่า "ประชาธิปไตย" คือ ไว้อย่างเหมาะสม ว่า "รัฐบาลของราษฎร, โดยราษฎร,เพื่อราษฎร"²⁹

²⁶ "เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๐ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปฯ ครั้งดำรงฐานันดรศักดิ์เป็น "หม่อมเจ้า วรธนไวทยากร" ได้ทรงแนะนำให้ใช้คำไทยว่า "คณะพรรค" เพื่อถ่ายทอดศัพท์ภาษาอังกฤษ "Political party" หรือที่ย่นย่อเรียกว่า "Party" ส่วนทางราชการได้รับรองคำว่า "คณะพรรค" เพื่อเรียกองค์กรหรือ สมาคมการเมืองตั้งแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ดังปรากฏในมาตรา ๑๔ มีความว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพ ... การตั้งคณะพรรคการเมือง..." ต่อมารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔ มีนาคม ๒๔๙๒ มาตรา ๓๙ ได้เปลี่ยนคำว่า "คณะพรรคการเมือง" ของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๙ เป็น "พรรคการเมือง" คือตัดคำว่า "คณะ" ที่นำหน้าคำว่า "พรรค" ออกไปเป็นอันว่าคำว่า "พรรคการเมือง" เพิ่งเริ่มใช้เป็นทางการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ " ในปรีดีพนมยงค์, "คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน" ในแนวคิดประชาธิปไตย ของปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2552) น. 74 - 75

²⁷ ประชาธิปไตยเป็นคำเรียกในสมัยหลัง แต่ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นปรีดีได้เรียกระบอบการ ปกครองที่ตนได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าระบอบ"กษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ"

²⁸ ปรีดี พนมยงค์, "คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน" ในแนวคิดประชาธิปไตย ของ ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2552) น. 76

²⁹ ปรีดี พนมยงค์, "จงพิทักษ์ เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลา" ในแนวคิดประชาธิปไตย ของปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2552) น. 309

การเลือกใช้ชื่อคณะราษฎรเป็นชื่อกลุ่มในการเปลี่ยนแปลงการปกครองนอกจากจะสะท้อนภาพผู้ก่อการในฐานะของพลเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองและไม่ได้เป็นชนชั้นเจ้านายแล้ว บริติดยังมีจุดมุ่งหมายในการที่จะเรียกร้องให้มวลราษฎรในขณะนั้นเข้ามาเป็นแนวร่วมเพื่อใช้มวลราษฎรนั้นเป็นพลังในการต่อสู้และเปลี่ยนแปลงเพราะในการเปลี่ยนแปลงนั้น "มวลราษฎรไม่อาจหวังพึ่งบุคคลใดแต่คนเดียวหรือคณะใดคณะเดียวเท่านั้น นอกจากพึ่งพลังของมวลราษฎรเอง ซึ่งเป็นพลังอันแท้จริง"³⁰ โดยที่คณะราษฎรนั้นเป็นเพียง "กองหน้า (Vanguard)" ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคยิ่งกว่าระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นการทำตรงกับความต้องการของราษฎร People ไม่ใช่ตามความต้องการของ Reactionaries ³¹ เท่านั้นแต่ พลังมหาศาลที่ช่วยให้คณะราษฎรทำการได้สำเร็จนั้นคือ มวลราษฎรที่ให้ความสนับสนุนทั้งทางตรงและทางปริยาย ³²

ในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 นอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ "ราษฎร" เป็นวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรแล้วยังพบการใช้คำว่า "ราษฎร" ในฐานะ "ยุทธวิธี" ที่จะใช้ต่อสู้กับระบอบเก่าและก็ยังเป็นการเรียกเสียงสนับสนุนจากมวลราษฎรในขณะนั้นอีกด้วย

ในตอนต้นของประกาศจึงได้มีการโจมตีระบอบเก่าโดยพุ่งเป้าโจมตีไปที่ "กษัตริย์" ว่า "เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระเชษฐานั้น ในชั้นต้นราษฎรบางคนได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้จะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์ก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังกันไม่ กษัตริย์คงทรงอำนาจอยู่เหนือกฎหมายเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ" จากนั้นจึงเริ่มโจมตีระบอบเก่าด้วยหลักการของระบอบใหม่นั้นก็คือ "ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปลดปล่อยข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างและการซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนเงิน ผลาญเงินของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร กดขี่ข่มเหงราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปลดปล่อยบ้านเมืองเป็นไปตามมถากรรม ดังที่จะเห็นได้จากความตกต่ำในทางเศรษฐกิจและความฝืดเคืองในการ

³⁰ ปรีดี พนมยงค์, "จงพิทักษ์ เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณของวีรชน ๑๔ ตุลา" ในแนวคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2552) น. 309

³¹ ปรีดี พนมยงค์, ชีวิตประวัติของนายปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิมพ์แม่คำผาง, 2553) น. 74

³² เรื่องเดียวกัน, น. 64

ทำมาหากินซึ่งพวก**ราษฎร**ได้รู้จักอยู่แล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมาย มิสามารถแก้ไขให้ดีขึ้นได้” ด้วยข้อกล่าวหาดังกล่าวนั้นหากว่าตามระบอบเก่าแล้ว กษัตริย์ก็ไม่มีอำนาจจะเป็นใด ๆ ที่จะต้องฟังเสียง**ราษฎร**ในการบริหารประเทศ และ เจ้าก็มีสิทธิพิเศษเหนือกว่า**ราษฎร**อยู่แล้ว ข้อโจมตีดังกล่าวจึงเป็นการใช้หลักการ ของระบอบใหม่เพื่อโจมตีจุดอ่อนของระบอบเก่านั้นเอง

จากนั้นได้กล่าวต่อไปถึงสาเหตุที่การทำงานล้มเหลวของกษัตริย์ที่มีต่อ **ราษฎร** “เพราะรัฐบาลของกษัตริย์มิได้ปกครองประเทศเพื่อ**ราษฎร**ตามที่รัฐบาลอื่น ๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอา**ราษฎร**เป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดียรัจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เหตุฉะนั้น แทนที่จะช่วย**ราษฎร** กลับพากันทำนา บนหลัง**ราษฎร** จะเห็นได้ว่า ภาษีอากรที่บีบบังคับเอามาจาก**ราษฎร**นั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ ใช้ปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายล้าน ส่วน**ราษฎร**สิ กว่าจะหาได้แม้แต่เล็กน้อย เลือดตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียเงินราชการหรือภาษีใด ๆ ถ้าไม่มีเงินรัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งาน โยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอก จากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นก็ได้โค่นราชบัลลังก์ลงเสียแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อ**ราษฎร** มีเป็นต้นว่าหลอกว่า จะบำรุงการทำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นค่อย ๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจึงไม่” คำอธิบายถึงความล้มเหลวของระบอบเก่าดังกล่าวจึงมาพร้อมกับข้อเสนอของระบอบ ใหม่ที่จะทำให้**ราษฎร**อยู่ในฐานะของความเป็นมนุษย์ที่ไม่ใช่ไพร่หรือทาสที่ถูกกดขี่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบจากผู้ปกครองและผู้ปกครองก็ควรปกครองประเทศโดยมี**ราษฎร**เป็น เป้าหมาย

และได้กล่าวต่อไปว่า “มีหน้าข้ากล่าวหมิ่นประมาท**ราษฎร**ผู้มีบุญคุณเสียภาษี อากรให้พวกเจ้าได้กิน” กล่าวคือการกลับหัวกลับหางกับระบอบเดิมที่เชื่อว่าผู้ปกครอง เป็นผู้มีบุญคุณต่อ**ราษฎร** เนื่องมาจากในคติความคิดการเมืองไทยพุทธนั้น**ราษฎร**ไม่มีความชอบธรรมและเหตุอันใดที่จะมีบุญคุณต่อพวกเจ้าหรือผู้ปกครองคือกษัตริย์ ตรงกันข้ามกษัตริย์ต่างหากที่เป็นผู้มีบุญคุณและมีหน้าที่นำพาช่วยเหลือให้**ราษฎร**ได้เลื่อมใส และรู้จักกรรมดี จะได้มีบุญสะสมไว้ชาติหน้าจะได้พ้นเวรพินกรรม³³ แต่ปรีดีเสนอให้ **ราษฎร**กลายเป็นผู้มีบุญคุณต่อเจ้าซึ่งก็ได้นำไปสู่การสร้างลักษณะของ**ราษฎร**ในแบบ

³³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, “ระเบียบความมั่นคง : ความคิดทางการเมืองและของปรีดี พนมยงค์” ในความคิด การเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพ : มติชน, 2549) น. 304

ใหม่ในเนื้อความถัดมานั้นก็ "ว่าราษฎรยังมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรโง่ คำพูดของรัฐบาลเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็โง่เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน" อันเป็นข้อเสนอที่มีความก้าวหน้าและเป็นการสลายชนชั้นของการปกครองในรูปแบบเดิมและได้นำเสนอให้ราษฎรและเจ้ากลายเป็นผู้ที่มีความเสมอภาคต่อกันและอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกันนั่นเอง

ปรีดีได้บรรลุถึงจุดสูงสุดของตำแหน่งแห่งที่ของราษฎรในรูปแบบของการปกครองระบอบใหม่ก็คือ "ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันกู้ให้ประเทศเป็นอิสระภาพพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ซุบมือเปิบและกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั่นเอง" และข้อเสนอในฐานะของเจ้าของประเทศดังกล่าวได้กลายมาเป็นมาตรา 1 ของรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ว่า "อำนาจอิสระสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย"³⁴ รวมถึงหลัก 6 ประการของคณะราษฎรก็มีเป้าหมายเพื่อยกระดับฐานะของราษฎรทั้งในทางการเมืองและชีวิตความเป็นอยู่ กล่าวคือ

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่นเอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

3. ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้)

5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 1 ประการดังกล่าวข้างต้น

6. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร"

³⁴ พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕

อันนำไปสู่บทสรุปของราษฎรในฐานะของยุทธวิธีโดยการเชิญชวนราษฎร “การที่ราษฎรช่วยคณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน เหลน ของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมบริบูรณ์” และในฐานะเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงในฐานะราษฎรแบบใหม่ที่สามารถกู่กะตากรรม ของตนเองและประเทศชาติไว้ได้โดยที่ “ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมี งานทำไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้าเป็นทาสพวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่ง que ทุกคนพึงปรารถนา คือ ความสุขความเจริญอย่างประเสริฐซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ” นั้น ก็จะพึงบังเกิด ขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า” โดยมีการศึกษาเป็นตัวขับเคลื่อนและสร้างราษฎรในแบบใหม่ได้

บทสรุป

แนวความคิดเรื่อง "ราษฎร" ของปรีดี พนมยงค์ได้กลายมาเป็นแกนหลักของการอภิวัฒน์สยามโดยที่ราษฎรในทศวรรษของปรีดีหมายถึงพลเมืองทั้งหลายที่อยู่ในประเทศในฐานะของผู้ถูกปกครองและมีหน้าที่รับใช้รัฐตามระบอบเก่า แต่ปรีดีได้เลือกใช้คำดังกล่าวมาสร้างตัวตนทางการเมืองแบบใหม่ขึ้นโดยได้กลับไปสร้างสมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะของมนุษย์ขึ้นใหม่ว่าเป็นคนที่มีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาตนเองได้ จึงส่งผลให้มนุษย์ดังกล่าวมีคุณสมบัติของมนุษย์สมัยใหม่ที่เป็นไปตามหลักสิทธิของมนุษย์ชนคือ อิสระ เสมอภาค และภราดรภาพ เมื่อมนุษย์ซึ่งก็คือราษฎรมีคุณสมบัติสมัยใหม่ดังกล่าวแล้วก็จะนำไปสู่ระบอบการปกครองแบบใหม่ที่ราษฎรเป็นเจ้าของประเทศ กล่าวคือเป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริงโดยที่ผู้ปกครองหรือรัฐบาลมีหน้าที่ต้องปกครองประเทศเพื่อราษฎร ต้องฟังเสียงราษฎร สร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกัน และมีให้กดขี่ข่มเหงราษฎร ในการสร้างระบอบการปกครองใหม่ขึ้นในการปฏิวัติสยามนั้นแนวความคิดเรื่อง "ราษฎร" ของปรีดีมีบทบาทสำคัญ 2 ประการคือประการแรกในฐานะเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยการเป็นเจ้าของอำนาจทางการเมืองแทนระบอบเก่า และประการที่สองปรีดีก็ได้นำ "ราษฎร" ในฐานะยุทธวิธีของการเปลี่ยนแปลง ดังปรากฏในการเลือกใช้ชื่อกลุ่มผู้ก่อการว่า "คณะราษฎร" หรือการตั้งชื่อองค์กรทางการเมืองใหม่ให้มีสายสัมพันธ์ที่สะท้อนถึงราษฎร เช่น สภาผู้แทนราษฎร กรรมการราษฎร ประธานกรรมการราษฎร เป็นต้น เพื่อเรียกร้องการสนับสนุนจากมวลราษฎรในขณะนั้น เพราะคำว่าราษฎรในสมัยนั้นได้สะท้อนถึงความแตกต่างของสถานะภาพระหว่างสามัญชนกับเจ้า และในยุคนั้นคำว่าราษฎรก็ถูกใช้กันอย่างแพร่หลายและมีความหมายไปในทางของการเรียกร้องการมีสิทธิมากกว่าหน้าที่ แม้ว่าในสมัยต่อมาคำว่า "ราษฎร" ของปรีดีจะถูกลดบทบาทลงและถูกแทนที่ด้วยคำว่าประชาชน³⁵ ก็ตาม

³⁵ ในการบัญญัติศัพท์ใหม่ขึ้นมาใช้สำหรับศัพท์การเมืองของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ในปีพ.ศ. 2485 ก็ได้ให้ความหมายของคำว่า "ประชาชน" คือ ปวงชนที่เป็นเจ้าของประเทศชื่อว่า ประชาชน People ส่วนคำว่า "ราษฎร" ที่แปลว่า people เหมือนกันนั้น ตามมูลศัพท์ หมายถึง ประชาชนที่อยู่ในความปกครองของรัฐบาล (ราช-ตร) ฉะนั้น โดยมากจึงใช้หมายถึงสามัญชนหรือผู้ที่ไม่ใช่ขุนนางดังที่อังกฤษเรียกว่า Commons สภาผู้แทนราษฎรก็ตรงกับที่อังกฤษเรียกว่า House of Commons ส่วนคำว่าประชาชนที่ถูกเข้ามาแทนที่ได้ปรากฏชัดเจนเมื่อคำว่า "ราษฎร" ในรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ถูกเปลี่ยนมาเป็น "ประชาชนชาวสยาม" และ "ปวงชนชาวสยาม" ในมาตราที่ ๑ และ ๒ ของรัฐธรรมนูญ ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม 2474 ซึ่งในส่วนนี้ก็ได้สะท้อนถึงการต่อสู้ในการให้ความหมายของชนชั้นนำเดิมและชนชั้นนำใหม่

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2549. กำเนิดและความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2549. ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : มติชน.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. 2546. ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- ปรีดี พนมยงค์. 2553. ชีวิตประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง.
- ปรีดี พนมยงค์. 2552. ความเป็นมาของของศัพท์ไทย “ปฏิวัติ, รัฐประหาร, วิวัฒน์, อภิวัฒน์”. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง.
- ปรีดี พนมยงค์. 2552. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย (นายถนอม กัลโยธิน บรรณาธิการ), แนวคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ปรีดี พนมยงค์. 2552. ปีที่ล่วงมาแล้ว “หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงในคืนวันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ (นายถนอม กัลโยธิน บรรณาธิการ), แนวคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ปรีดี พนมยงค์. 2552. คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน (นายถนอม กัลโยธิน บรรณาธิการ), แนวคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ปรีดี พนมยงค์. 2552. จงพิทักษ์ เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลา(นายถนอม กัลโยธิน บรรณาธิการ), แนวคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ปรีดี พนมยงค์. 2553. คำอธิบายกฎหมายปกครอง. ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีดี พนมยงค์. 2553. คำอธิบายกฎหมายปกครอง (ร่วมกับพระสารสาสน์ประพันธ์
พ.ศ. ๒๔๗๕). ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์.

กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีดี พนมยงค์. 2553. ปาฐะเรื่องปัญหาเกี่ยวกับการลงอาญาผู้กระทำผิดกฎหมาย.

ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

ปรีดี พนมยงค์. 2471. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑.

กรุงเทพ : นิติสาส์น.

พรชัย ชันดี (พ.ต.อ.ดร.). 2553. ทฤษฎีอาชญาวิทยา : หลักการ งานวิจัย และ

นโยบายประยุกต์.กรุงเทพ: สุเนตร์ฟิล์ม.

สุดสงวน สุธีสร. 2541. อาชญากรรม : ขอบเขต ความหมาย ทฤษฎี. กรุงเทพ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารสาร

ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 เล่ม 1 และ 5. 2549. กระทรวงการต่างประเทศ .

กรุงเทพ : กระทรวง